

Oponentský posudek disertační práce

Název: *Dějiny pojmu „vědecký pokrok“*

Autor: Mgr. Dagmar Zajíčková

Předložená disertační práce inzeruje zpracování dějin pojmu vědecký pokrok. Činí tak v několika přehledně uspořádaných krocích, které naznačují zúžení tématu na mapování základních konceptů vědeckého pokroku v časovém rozmezí od 16. do konce 18. století. Další zúžení je autorské, kdy dějiny pojmu vědecký pokrok v uvedeném období sleduje autorka u myslitelů výhradně francouzských a anglických (s výjimkou G. Vica). Oceňuji autorčinu snahu přispět k mapování dějin vědy a v tomto případě její příspěvek k dějinám pojmu vědecký pokrok. Autorka při sledování dějin pojmu vědecký pokrok zpracovala řadu primárních pramenů a musela se vyrovnat s nesnadným úkolem: vsadit dějiny pojmu vědecký pokrok do komplikované struktury, tvořené koncepty filozofie dějin, koncepty pokroku a dějin, dějinami vědění a vědy. Z mého pohledu se jí podařilo názorně představit dílčí koncepty, podmínky a souvislosti, v nichž se utvářel pojem vědeckého pokroku. Jisté rezervy vidím v přehledné konstrukci a uspořádání struktury a naznačení vazeb mezi zmíněnými jednotlivými prvky této struktury, jež by tvořily rámec pro výklad sledovaných konkrétních konceptů v období od 16. do 18. století. S ohledem na případnou rozpravu se zaměřím v následujících poznámkách spíše na možná doplnění textu či poznámky k textu. V žádném případě to neznamena nedostatek kladů předloženého textu.

Kapitola 2 má být věnována představě vědeckého pokroku v 16. stol. ale omezi se na redukovaný výklad původu vědění (2.1) a výklady dějin vědy a předpotopní vědy (2.2 - spojení *předpotopní věda* nepovažuji za příliš šťastné). Není jasné, dle jakého kritéria autorka vybrala představitele pro tuto kapitolu a jaké závěry o představě vědeckého pokroku v tomto období učinila. Možná by byl v kap. 2. přínosem exkurs do dějin pojmu pokrok (např. *προκοπή* u stoiků, *progressus*; popřípadě přímo vědecký pokrok, modernita), zvláště s ohledem na počátek textu v 16. stol. a snahy pronikat k pramenům původního vědění.

Na konci 3. kapitoly, věnované vybraným idejím Newtona, Bacona, Descarta a Pascala, bych uvítal sumarizaci argumentů (nebo alespoň závěrečnou typologii stanovisek vůči pokroku, pokroku vědění a vědeckému pokroku). Kapitola má spíše deskriptivní charakter, bohatě ilustrovaný citáty, za nimiž ne vždy následují interpretace. Stejná poznámka o přehledném zdůraznění argumentů by se týkala i dalších kapitol (4., 5., 7.) Kapitoly místo přehledné sumarizace stanovisek často končí citací, která již není interpretována či analyzována.

Kapitola 4. představuje na historickém příkladu debatu o pokroku vědy versus a pokroku krásných umění. Jaké argumenty či tvrzení pro dějiny pojmu vědecký pokrok lze z tohoto exkurzu získat? V části 4.1 (s. 28) autorka zmiňuje roli konceptu dějin, který tvoří referenční rámec pro ideje pokroku, tedy i pokroku vědění a vědeckého pokroku. Škoda, že podobně nezdůrazní souvislost konceptu dějin např. i v úvodní kapitole (2) nebo na samém počátku textu. Mnohé jen tušené souvislosti a vazby by pravděpodobně ujasnila např. úvodní kapitola, která by jasně vymezovala možné vztahy mezi dějinami pojmu vědecký pokrok, který má být hlavním tématem práce, filozofií dějin, koncepcemi dějin, pokroku, pokroku vědění, dějin vědy a pokrok vědy. Je možné, že pak by bylo zřetelnější pozadí, na němž autorka sleduje dějiny pojmu vědecký pokrok. V některých subkapitolách se pak nejasná souvislost mezi některými pojmy projeví jako otázka po vztahu např. dějin pojmu vědecký pokrok vůči pojednávanému tématu (např. 4.1.2 Loys Le Roy). Současně uznávám, že vypracování takové struktury, do níž by bylo umístěno sledování dějin pojmu, není snadný úkol. Tuto poznámku

uvádím z následujícího důvodu: zkoumání dějin vědy (do nichž nepochybně dějiny pojmu vědecký pokrok náleží) bylo a je úzce provázáno s filozofií dějin, mezi jejíž kategorie patří idea pokroku. Vědecký pokrok je pak upřesněním této ideje. Proto by možná bylo vhodné tímto souvislostem věnovat úvodní úvahy práce, z nichž by následně mohla vystoupit struktura práce. Díky této poznámce je možná zřejmější níže položená otázka po absenci německých autorů (vyjma zmínky o Löwithovi), kteří by prostřednictvím filozofie dějin poskytli dostatečný materiál pro kontextuální úvahy o vědeckém pokroku.

Zmíněná kontextualizace by mohla být zřetelná i v 5. kapitole, pojednávající o Fontenellově teorii pokroku. Úvodní poznámky by právě mohly nastítnit vazby mezi konceptem dějin, dějin lidského ducha, dějin vědy, pokroku a vědeckého pokroku. Škoda, že Fontenellovo oddělení pokroku vědění a pokroku krásných umění a literatury, není určeno blíže a je o něm zařazena pouze zmínka (s. 43). Opět mi zde chybí jasné rozlišování mezi interpretací a vysvětlením a bližší vysvětlení vazeb mezi pokrokem, dějinami věd a vědeckým pokrokem. Kapitola končí citací bez interpretace.

Na počátku 6. kapitoly, v níž autorka hovoří o cyklech a linearitě v osvícenském pojetí dějin, bych opět očekával naznačení souvislostí mezi dějinami, vývojem dějin, dějinami vědy a dějinami vědeckého pokroku. Vyhnout by se tomu dalo díky úvodní kapitole, která by tyto souvislosti objasnila např. v úvodu textu a jednotlivé kapitoly by pak ilustrovaly variace, které se v jednotlivých obdobích objevovaly. V krátké subkapitole 6.1. mírně zarazí kusé zmínky o konceptech Voltaire a Montesquieu. Text tvoří spíše několik citací, v pasážích o Voltairovi postrádám jasné čitelnou vazbu na téma dějiny pojmu vědecký pokrok. Podobně jako v případě 6.2.

Kapitola 8. je věnována ideji vědeckého pokroku v osvícenských výkladech dějin vědy. V textu není zcela jasné, jaké kritérium pro výběr zařazených autorů a jednotlivých věd autorka zvolila. Současně bych u přehledové práce vždy uvítal uvedené cíle a záměry příslušné kapitoly. V úvodu této kapitoly je zmíněn Condorcet, kterému je věnována značná část následující 9. kapitoly. Autorka by mohla seznámit s rozvržením a návazností svých úvah (mnohdy by stačila věta...jehož konceptem se podrobně zabývám v následující kapitole).

V Závěru v úvodních shrnujících pasážích vypadá zmínka o klíčovém tématu disertační práce, dějinách pojmu vědecký pokrok. I v rekapitulujících pasážích se zdá, že by naznačení a vyjasnění vazeb mezi filozofií dějin, koncepty pokroku a dějin, dějinami vědy a dějinami vědeckého pokroku nabídlo práci přehlednější a jasnější strukturu. Autorka snad mohla při rekapitulaci nabídnout přehlednou rekapitulaci pojednaných idejí vědeckého pokroku a rovněž komprimované argumenty pro své stanovisko (o nichž se zmiňuje v Úvodu).

Poznámka k formální úpravě: v Úvodu by zvýšily čtenářský komfort odkazy přímo na příslušné kapitoly a subkapitoly, popř. na strany, na nichž lze v textu nalézt příslušný problém či výklad. Někdy autorka nečekaně odběhne k podrobnostem již v základním rozvrhu textu, což není nutné (viz např. poznámka o jednoduchých vjemech v duši na s. 5). Práce občas obsahuje stylistický či výrazová zakolísání; např. na s. 1.: domnívám se, že se nejedná primárně o „práce“, jež jsou předmětem diskusí, ale spíše o „teorie“ nebo „koncepty“; nejsem si jist, zda teorie něco „hlásají“ (s. 1); nebo zda lze v antice hovořit o vědcích (s. 2); obrat „Poté, co se vypořádám s problematikou koncepcí času v osvícenských výkladech dějin, se soustředím na pojetí pokroku v osmnáctém století.“ zní mírně nabubřele, nejde spíše o deskriptivní či vysvětlení?; podobně některé formulace typu „toto byly Ramovy prvotní závěry, k nimž došel zpočátku svého zkoumání ...“ (s. 10). Literatura, citace bez komentářů a výhrad.

Náměty k rozpravě:

- 1) Jak by autorka zdůvodnila redukci původního rozmachu práce o dějinách vědeckého pokroku na deskripci dějin pojmu vědeckého pokroku u některých francouzských a anglických autorů? Podle jakého kritéria byl proveden výběr autorů? Nevypadly tak při mapování koncepce pokroku a vědeckého pokroku (a reflexe tohoto tématu) koncepty a reflexe významných německých autorů (zvláště těch, kteří se věnovali reflexi idejí pokroku, dějin, vývoje – např. autoři řazení k Ritterově škole), popř. proč je nepovažuje autorka za zmínění hodné? V oblasti metodologie mohou němečtí autoři reprezentovat značnou posilu.
- 2) Mohla by autorka upřesnit rozdíly mezi pojmy pokrok, pokrok vědění, dějiny vědy, vědecký pokrok a pokrok vědy? Nezasloužilo by si odlišování těchto pojmů v textu přesnější pozornost?
- 3) Nezvažovala autorka při zpracování dějin pojmu vědecký pokrok rovněž případné doplnění o paralelní sledování dějin pojmu „objev“?
- 4) Autorka v závěru Úvodu avizuje výsledek práce, kterým má být soubor argumentů ve prospěch tvrzení o vzniku ideje pokroku na sklonku 17. století a jejím plném docenění v osvícenském myšlení. Mohla by v rámci rozpravy tyto argumenty krátce sumarizovat v podobě několika komprimovaných argumentů? Jde o argumenty týkající se vzniku ideje pokroku nebo vědeckého pokroku, který má být hlavní náplní práce?

Pokud jsem zmínil poznámky spíše pro diskusi, neznamená to, že bych si nebyl vědom oceněníhodné práce autorky na mapování kontextu zpracovávaných problémů a jejího příspěvku k dějinám pojmu vědecký pokrok. Právě z tohoto důvodu se domnívám, že předložený text z mého pohledu splňuje kritéria pro disertační práci a požadavky kladené na disertační práci. Proto ji **doporučuji** k obhajobě.

Brno 1. prosince 2014

doc. PhDr. Radim Brázda, Dr.